

Д. О. Тищенко,
асистент кафедри страхування,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто сучасні проблеми регулювання страхової діяльності в Україні та запропоновано напрями вдосконалення страхового законодавства. Також висвітлено основні типи систем державного регулювання страхової діяльності та проаналізовано вітчизняний ринок страхових послуг.

The article deals with contemporary issues of regulation of insurance activities in Ukraine and suggests directions for improvement of insurance legislation. It talks about the main types of state regulation of insurance and analyzes the domestic insurance market.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, платоспроможність страховика, запобіжне регулювання страхової діяльності, система державного регулювання.

ВСТУП

Проблема регулювання впливу держави на діяльність ринку страхових послуг в умовах трансформаційних перетворень є досить актуальною. Тому що на сьогоднішній день покращення вітчизняного ринку страхування можливе в разі підвищення ефективності державного регулювання страхової діяльності, яке є важливим чинником успішного розвитку всіх сфер економічної системи держави. А недосконале державного регулювання страхового ринку України є вагомим зовнішнім чинником, що впливає на діяльність страхових компаній.

Дослідження проблем державного регулювання страхової діяльності знайшло своє відображення в наукових працях таких вчених, як: В. Базилевич, А. Баранов, О. Баранова, Н. Внукова, К. Воблий, О. Гаманкова, О. Гвозденко, Т.Гварліані, В. Дорофієнко, А. Дегтяр, О. Залєтов, О. Заруба, М. Клапків, О. Колотило, О. Мурашко, Л. Нечипорук, С. Осадець, О. Поважний, Л. Рейтман, Т. Стецюк, К. Турбіна, В. Фурман, О. Чилікін, В.Шахов, Я. Шумелда, Р. Юлдашев.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою даної статті є висвітлення вітчизняного механізму державного регулювання страхової діяльності та обґрунтування необхідності його вдосконалення для ефективного розвитку страхового сектора економіки України.

РЕЗУЛЬТАТИ

В Україні державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється для ефективного розвитку ринку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів споживачів згідно зі статтею 35 Закону

України "Про страхування". У сучасній економіці України державне регулювання страхової діяльності здійснюється за допомогою двох методів: методу непрямого впливу (через податкову, інвестиційну, тарифну, антимонопольну та ін. політику держави) та методу прямого втручання у процес страхування — проведення законотворчої роботи та організації нагляду та контролю. Система правового забезпечення страхування налічує низку законодавчих та нормативних актів, що регулюють страхову діяльність, а саме: Конституцію України; міжнародні угоди, підписані та ратифіковані Україною; Цивільний кодекс України; закони та постанови Верховної Ради України; укази та розпорядження Президента України; декрети, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативні акти (інструкції, методики, положення), прийняті міністерствами, відомствами, центральними органами виконавчої влади і зареєстровані Міністерством юстиції України.

Страхове законодавство є фундаментом для будівництва страхового ринку у країні. Воно повинне визначати загальні принципи організації страхової діяльності, форми організації державного регулювання в страхуванні тощо. Одним з важливих напрямів, спрямованих на вдосконалення державного регулювання страхової діяльності в Україні, є створення платоспроможного попиту населення на страхові послуги. Це питання повинне вирішуватися, з одного боку, шляхом формування потреби населення в організації свого страхового захисту за допомогою страхування, а з іншого — підвищенням рівня життя, що буде сприяти створенню умов для задоволення даної потреби.

Якщо на початку формування страхового ринку в нашій країні основна увага державного регулювання була зосереджена на організації системи допуску до цього виду діяль-

ності, то сьогодні все більшу увагу варто приділяти аналізу фінансового стану вже функціонуючих страховиків, дотриманню ними законодавства й інших правових норм для того, щоб вчасно реагувати на можливі збої в їхній роботі. Це буде сприяти підвищенню стійкості вітчизняної страхової системи і зростання авторитету страховиків перед потенційними споживачами страхових послуг.

Для вирішення цього питання необхідно, зокрема, розширити обсяг повноважень органу державного страхового нагляду у сфері контролю за фінансовою діяльністю страхових організацій і можливості застосування заходів впливу до страховиків, чия платоспроможність викликає сумніви, а також розробити процедури фінансового оздоровлення страховиків у випадках, коли виникає погроза невиконання ними своїх страхових зобов'язань.

На сьогоднішній день спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері страхування є Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України, яка діє відповідно до Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України, затвердженого Указом Президента України від 4 квітня 2003 року.

Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України відповідно до покладених на неї завдань:

- веде єдиний державний реєстр страховиків та державний реєстр страхових брокерів;
- видає ліцензії страховикам на проведення страхової діяльності та проводить перевірки її відповідності виданій ліцензії;
- видає свідоцтва про введення страхових брокерів до державного реєстру страхових брокерів та проводить перевірки додержання ними законодавства про посередницьку діяльність у страхуванні та перестрахованні і достовірності їхньої звітності;
- проводить перевірки щодо правильності застосування страховиками законодавства про страхову діяльність і достовірності їхньої звітності;
- у межах своєї компетенції методично забезпечує роботу страховиків та страхових посередників;
- розробляє рекомендації для захисту фінансових інтересів страховиків, страхових посередників і страхувальників;
- у межах своєї компетенції приймає нормативно-правові акти з питань страхової діяльності і посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні;
- контролює платоспроможність страховиків відповідно до взятих ними страхових зобов'язань перед страхувальниками;
- визнає правила формування і розміщення страхових резервів, а за погодженням з Державним комітетом статистики України — правила їх обліку та показники звітності;
- аналізує стан і тенденції розвитку страхової діяльності і посередницької діяльності у страхуванні перестрахованні;
- розглядає звернення громадян, підприємств, установ та організацій з питань, що належать до її компетенції;
- контролює платоспроможність страховиків;
- бере участь у проведенні заходів щодо підвищення кваліфікації кадрів для страхової діяльності.

Державне регулювання страхових відносин направлено на вирішення завдань підтримки соціальної стабільності суспільних стосунків, що передбачає прийняття державою системи заходів з приводу управління соціальними ризиками в суспільстві. До соціальних ризиків відносяться ризики, пов'язані з пенсійним забезпеченням, працездатністю тих, що працюють, безробіттям, медичним забезпеченням, захистом материнства, і інші види соціальних ризиків.

Завдання держави — забезпечити мінімально гарантований рівень захисту соціальних інтересів громадян шляхом введення страхування або системи обов'язкового соціального страхування.

При визначенні основних напрямів системи управління ризиками державне регулювання визначає форми організації страхових стосунків і встановлює обов'язковість участі страхувальників у соціальному страхуванні й інших видах загальнообов'язкового страхування.

Передача комерційним страховим організаціям найважливіших суспільних функцій, пов'язаних з соціальним захистом населення, вимагає формування системи державного нагляду за діяльністю страхових організацій.

Перевірка фінансової спроможності майбутньої страхової організації, а також інші обов'язкові умови здійснення страхової діяльності є предметом фінансового і адміністративного контролю з боку держави. Загальні вимоги до виникнення спеціальної правоздатності на проведення страхової діяльності складають основи ліцензування страхових організацій. Надалі держава контролює дотримання страховиками вимог фінансової стійкості і платоспроможності.

Страхування як бізнес у багатьох країнах має корпоративну форму. Тому майже всі країни світу ввели монополію резидентів на проведення страхових операцій, крім перестраховання. Законодавче регулювання страхового бізнесу, перш за все, передбачає захист інтересів громадян своєї країни. Вітчизняні дослідники, вивчаючи світовий досвід систем державного регулювання страхової діяльності, виділяють три її типи.

Ліберальний (м'який) тип передбачає, що операції по страхуванню хоча й підлягають ліцензуванню, проте нагляд за діяльністю страхових компаній відносно слабкий (характерно для Великобританії).

Авторитарний (жорсткий) тип — це коли кожний конкретний вид страхування проходить процедуру ліцензування і повинен відповідати певній системі вимог щодо правил страхування, фінансово-господарській діяльності страхової компанії; конкуренція між страховиками чітко регламентується (характерно для Німеччини).

Змішаний тип певною мірою використовує два зазначених підходи — виважена система регламентації діяльності страхових компаній поєднується з досить гнучкими підходами, які дають можливість забезпечити достатній рівень конкуренції (характерно для Франції).

Система державного регулювання страхової діяльності, що існує в Україні, за ступенем впливу на розвиток ринку та за методами, що при цьому застосовуються, займає проміжне положення між німецькою та французькою. На кожний конкретний вид страхування страхова компанія повинна отримати ліцензію. Законодавчі та нормативні акти встановлюють чіткі вимоги до платоспроможності страховиків (розміру статутного капіталу, кількості, порядку формування, нормам відрахування та порядку розміщення страхових та вільних резервів тощо). Разом з тим, держава гарантує захист інтересів страхових компаній, а також забезпечує умови вільної конкуренції в здійсненні страхової діяльності. Не дозволяється (за винятком страхування життя та обов'язкових видів страхування) будь-яке централізоване регулювання розмірів страхових тарифів, страхових сум, страхових виплат та інших умов договорів страхування, якщо вони не суперечать законодавству України. Не припускається також втручання з боку держави та інших структур у роботу страхових компаній, за винятком здійснення своїх повноважень органами державного нагляду.

Концептуальні основи розвитку державного регулювання страхової діяльності в Україні повинні будуватися з урахуванням наступних принципів:

- верховенство права — правове регулювання страхової діяльності;
- системність — погодженості заходів щодо реформування страхового ринку із заходами й планами інших галузей економіки, обґрунтованість можливості введення обов'язкових видів страхування, що повинне відповідати май-

новому стану громадян і проводиться паралельно із заходами, спрямованими на підвищення доходів громадян;

— конкурентність — держава гарантує всім страховикам вільний вибір видів страхування й однакові рівні можливості в проведенні діяльності;

— стабільність — забезпечення постійного й надійного ринку страхових послуг шляхом створення державою зрозумілих і ефективних механізмів і правил його функціонування;

— обмеження присутності держави на страховому ринку — держава не втручається в діяльність страховиків, крім питань оподаткування, формування статутних фондів, встановлення правил формування, розміщення страхових резервів, контролю платоспроможності страховиків;

— мотивація діяльності страховиків і страхувальників — держава створює умови, за допомогою яких фізичні і юридичні особи зацікавлені в страхових послугах, а страхові компанії — у наданні таких послуг;

— довіра — заснована на моральній і матеріальній відповідальності страховика перед страхувальником, на надійному правовому захисті страховика.

Запровадження сучасної моделі регулювання страхової діяльності в Україні потребує оновлення стандартів оцінювання особливих ризиків страховика, змін у правилах обліку та звітності, впровадження необхідних інструментів відстеження органами нагляду платоспроможності страхових компаній. Наглядові органи повинні бути інституційно спроможні здійснювати оперативний моніторинг виконання вимог нормативної платоспроможності, розрахунку страхових резервів та інвестування, періодично контролювати надійність систем управління, якість ведення обліку, ефективність систем ризик-менеджменту та внутрішнього контролю. Актуальним завданням із наближення функціонування вітчизняного страхового ринку до міжнародного рівня і підвищення надійності національних страховиків є формування системи запобіжного нагляду, що передбачає забезпечення максимального обліку в діяльності страховиків за такими параметрами, як рівень ризиків, адекватність оцінки страховиком реального рівня ймовірних утрат, якості внутрішньої системи управління і контролю за ризиками, відповідного бухгалтерського обліку та фінансової звітності, виявлення недоліків страховиків на ранніх стадіях їх розвитку.

Реалізація розвитку державного регулювання страхової діяльності повинна здійснюється в наступних напрямках:

— забезпечення стабільності розвитку страхового ринку на основі вдосконалення системи правового забезпечення й системи регулювання, нагляду й контролю за діяльністю учасників страхового ринку;

— удосконалення механізмів захисту інтересів споживачів страхових послуг;

— підвищення капіталізації страховиків і конкурентоспроможності національного страхового ринку;

— посилення державного регулювання й нагляду за діяльністю по перестраховуванню;

— регуляцію оптимального співвідношення між обов'язковим і добровільним страхуванням.

— формування адекватної системи професійної підготовки й сертифікації фахівців зі страхування й забезпечення державної підтримки науково-дослідних робіт у цій сфері;

— підвищення рівня страхової культури населення.

Особливу актуальність у цей час набувають проблеми штучного обмеження конкуренції в результаті дій органів влади в окремих регіонах або державних відомствах при проведенні страхових операцій. У зв'язку з цим завдання органів державної влади повинні полягати в тому, щоб не допускати створення привілейованого положення для окремих страхових організацій при проведенні страхових операцій у яких-небудь державних або інших програм, здійсню-

вати на конкурсній основі відбір страховиків для участі в реалізації програм, проведених з використанням державних ресурсів.

Важливе значення також має розвиток системи перестраховування, використання якого в розумних масштабах дозволяє страховикам підвищити свою фінансову стійкість. У той же час надмірна передача ризиків і перестраховування обмежує розвиток страхових організацій, робить страховиків надто залежними від виконання перестраховальниками страхових зобов'язань. За договорами перестраховування перетворює страховиків у страхових посередників.

Успішне функціонування страхової системи багато в чому залежить від кваліфікації фахівців, що працюють в органах державного регулювання страхової діяльності, в страхових організаціях і в інших структурах, пов'язаних зі страховим ринком. Завдання держави в зв'язку з цим складається у встановленні кваліфікаційних вимог до осіб, що займають ключові позиції на страховому ринку, в організації їхньої атестації, у створенні системи підготовки й перепідготовки фахівців у галузі страхування, у розробці й затвердженні програм їхнього навчання.

ВИСНОВКИ

Ситуація на страховому ринку ускладнюється наявністю цілої низки проблем, без вирішення яких неможливо очікувати покращання ситуації, що склалася, зокрема таких, як недовіра до страховиків, низька платоспроможність потенційних покупців страхових продуктів та неповна інформованість про розвиток страхового ринку та наявні страхові продукти, низький рівень застосування маркетингу та реклами; недосконалість відповідної нормативно-правової бази, галузевий монополізм, порушення чинного законодавства, надмірна кількість видів обов'язкового страхування, відсутність на ринку привабливих інвестиційних інструментів. Визначальним фактором стабільності страхового ринку є наявність ефективного й адаптованого регулювання, здатного випереджати розвиток несприятливих подій. Застаріле або недосконале регулювання, спрощений нагляд може негативно впливати на ефективність страхової діяльності та надійність профільних компаній.

Література:

1. Базилевич В.Д. Сучасна парадигма страхування: сутність і протиріччя / В.Д. Базилевич // Фінанси України. — 2007. — №9. — С. 42—50.
 2. Базилевич В.Д. Нова парадигма страхування в умовах глобалізації // Економіка. Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка. — К., 2009. — С. 186—195.
 3. Гольцберг М.А. Мировой финансовый кризис и его влияние на отечественную экономику // Чистая прибыль. — 2008. — С. 25—28.
 4. Ковтун Н.В. Сучасні тенденції розвитку страхової діяльності в Україні: макроекономічні і регіональні аспекти / Н.В. Ковтун // Статистика України. — 2006. — №3. — С. 38.
 5. Самойловський А. Л. Страхування як фактор макроекономічної рівноваги та напрямки інтенсифікації ролі страхування в економіці країни / А. Л. Самойловський // Формування ринкових відносин в Україні. — 2008. — №1. — С. 26—30.
 6. Страховий ринок України: стан та перспективи розвитку: монографія / [А.А. Мазаракі, С.О. Булгакова, С.І. Василенко, В.В. Тринчук та ін.]. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2007. — 460.
 7. Чернова Г.В. Модель формування інвестиційного портфеля страхової організації / Г.В. Чернова // Страховое дело. — 2007. — № 2. — С. 15—24.
- Стаття надійшла до редакції 17.10.2011 р.*